

GREEN PARTY ILI GREED PARTY – MOGU LI ZELENE STRANKE PROMIJENITI DOMINANTNI POLITIČKI NARATIV?

Samir Lemeš

Područje bivše Jugoslavije, još od raspada te države gubi se u beskrajnim političkim previranjima, ratnim sukobima, korupciji, ekonomskoj stagnaciji i masovnom odlasku stanovništva. S druge strane, bogatstvo prirodnim resursima, prije svega vodom, šumom i rudama, ovaj prostor čini privlačnim plijenom za međunarodne korporacije i lokalne tajkune. Logičan odgovor na takve izazove bilo bi formiranje i jačanje političkog pokreta koji bi se okupio oko ideje zaštite tih prirodnih resursa, međutim, do toga nije došlo. Ovaj tekst je lični osvrt na "zeleni" politički spektar, na području koje se moderno zove Zapadni Balkan, s posebnim naglaskom na Bosnu i Hercegovinu kao centralni dio tog teritorija.

Zelene političke partije počele su se javljati na političkoj sceni krajem šezdesetih godina dvadesetog vijeka iz radikalnog društvenog aktivizma, posebno studentskih protesta 1968. i antinuklearnog pokreta iz 1970-ih i 1980-ih.¹ Zanimljivo, pokret je krenuo iz Novog Zelanda, Australije i Velike Britanije, kao reakcija na tada uočeni problem nastupajućeg ekološkog kolapsa planete usljed pretjerane industrijalizacije i uopšte štetnog djelovanja

1 McBride James, *How Green-Party Success Is Reshaping Global Politics*, Council on Foreign relations, 2022., <https://www.cfr.org/backgroundunder/how-green-party-success-reshaping-global-politics>

čovjeka na okolinu. Upravo s istog mjesta krenula je i industrijska revolucija, čija su direktna posljedica klimatske promjene i nastupajući kolaps civilizacije. *The New York Times* je 5. februara 1972. objavio članak na osnovu pisanja nekoliko britanskih naučnika i filozofa "Plan za opstanak"² u kojem su pozvali na promjenu paradigme razvoja – stabilnost umjesto ekspanzije. Shvatili su da koncept razvoja konačne planete zasnovanog na beskonačnom rastu nije održiv.

U Finskoj se 1995. prvi puta desilo da zelena partija pređe iz opozicije u vlast, kad je njihov predstavnik postao ministar za zaštitu okoline. Prvi "zele- ni" premijer bio je *Indulis Emsis*, koji je 2004. godine postao premijer Latvije. U Njemačkoj, trebalo je preko deset godina da partija Zelenih prvi puta uđe u parlament. Doduše, sa skromnih 27 od 520 mjesta, ali to je bio samo početak. Nakon četrdeset godina, ista partija je osvojila dovoljno glasova da dobije šest ministarskih mjesta u vladi.

Jesu li zelene partije politička ljevica ili desnica?

Kako na Zapadnom Balkanu od pada socijalizma dominira rivalitet između kleronacionalističkih i socijaldemokratskih političkih subjekata, postavlja se pitanje gdje se tu uklapaju zelene stranke. Pitanje političke orijentacije zelenih partija i dalje je otvoreno, jer se ne može reći ni da pripadaju lijevom ni desnom političkom spektru. U stvari, ima političkih partija koje svoju borbu za očuvanje prirode i okoline pravdaju i lijevim i desnim argumentima. Na primjer, Zeleni Brazila su ideološki pomiješani: bivša Nacionalna ekološka partija, koja se sada zove *Patriota*, je krajnje desničarska religiozna stranka, dok je brazilska Zelena stranka tradicionalno ljevičarska. U zavisnosti od države i od konteksta, zelene stranke mogu se smatrati ljevičarskim, desničarskim ili nijedno od to dvoje.

Općenito, zelene stranke imaju tendenciju da budu više ljevičarske od socijaldemokratskih partija u većini država, posebno po pitanjima kao što su klimatske promjene, ljudska prava, mir i jednakost. Međutim, zelene stranke također odbacuju tradicionalni lijevo-desni spektar, koji smatraju zastarjelim i previše pojednostavljenim. Zelene stranke radije koriste drugačiji okvir,

2 A Blueprint for Survival, the New York Times, 05. 02. 1972., <https://www.nytimes.com/1972/02/05/archives/a-blueprint-for-survival.html>

kao što su četiri stuba zelene politike (ekološka mudrost, socijalna pravda, direktna demokratija i nenasilje) ili politički kompas (koji mjeri i ekonomske i socijalne dimenzije).

U Sjedinjenim Američkim Državama, Zelena stranka Sjedinjenih Država (GPUS) smatra se četvrtom po veličini političkom strankom, koja je najbliža tradicionalnom poimanju ljevice. GPUS promoviše zelenu politiku, posebno zaštitu životne sredine, nenasilje, socijalnu pravdu, participativnu demokratiju, direktnu demokratiju, antiratnu politiku, antirasizam, libertarijanski socijalizam i ekosocijalizam. Na političkom spektru, ta stranka se općenito smatra ljevičarskom. Međutim, i GPUS tvrdi da se ne uklapa čisto u spektar lijevo-desno, te da se dopada onim biračima koji su siti starih, umornih partija.³

I Zelena stranka Kanade (GPC) također se smatra ljevičarskom strankom, posebno u vezi s ekološkim i socijalnim pitanjima. GPC podržava zelenu ekonomiju, univerzalni osnovni dohodak, proporcionalnu zastupljenost, pomirenje s autohtonim narodima i vanjsku politiku zasnovanu na miru i ljudskim pravima. Međutim, GPC također odbacuje dihotomiju lijevo-desno i tvrdi da ona nadilazi tradicionalne političke oznake. Nasuprot tome, u nekim evropskim zemljama, kao što su Njemačka, Holandija i Švedska, Zelena stranka je više centristička ili čak desničarska, posebno po pitanju ekonomskih i imigracionih pitanja. Zelene stranke u ovim zemljama podržavaju tržišnu ekonomiju, fiskalnu odgovornost, slobodnu trgovinu i evropske integracije. Zelene stranke u ovim zemljama također sarađuju s drugim strankama širom političkog spektra, formirajući koalicije i s lijevim i s desnim partijama.

Dakle, odgovor na pitanje da li je Zelena stranka lijevo ili desno zavisi od konkretne stranke, zemlje i perspektive posmatrača. Zelena stranka nije monolitan ili homogen pokret, već raznolik i dinamičan pokret koji se prilagođava različitim kontekstima i izazovima. Zelena stranka također nije vezana za konvencionalne političke kategorije, već nastoji stvoriti nove koje odražavaju složenost i hitnost trenutne situacije. Zelena stranka je, u suštini, stranka promjena i inovacija.

3 Elizabeth May, *The Left? The Right?*, Green Party of Canada, 14. 01.2019. <https://www.greenparty.ca/en/blog/2019-01-14/left-right>

Zelene stranke na Zapadnom Balkanu?

Prije nekoliko godina, Zagreb je dobio gradonačelnika koji je svoju karijeru počeo u sektoru civilnog društva, snažnom (nepolitičkom) ekološkom pokretu "Zelena akcija". U prvom pokušaju, 2017. godine, osvojio je manje od 4%, ali je četiri godine kasnije osvojio čak 45% i kroz drugi krug pobijedio svog konzervativnog protivnika. Pred parlamentarne izbore u Srbiji prošle godine, održan je niz velikih ekoloških protesta kao reakcija na servilnost vlade prema rudarskoj korporaciji Rio Tinto. Neki od aktivista koji su predvodili te proteste pojavili su se na izbornim listama i uspjeli su osvojiti nekoliko mjesta u parlamentu, ali u zanemarljivo malom broju.

Bosna i Hercegovina u poratnom periodu izložena je brojnim ekološkim izazovima, ogromnim pritiscima na prirodna bogatstva, što je dovelo do jačanja ozbiljnih organizacija civilnog društva koje se bore i zalažu za očuvanje životne sredine. U cijelom spektru organizacija koje se nazivaju civilnim društvom, može se reći da su upravo te organizacije postigle najznačajnije uspjehe. Pokret za zaštitu rijeka uspio se za nekoliko godina raznim metodama pritiska, protestima, sudskim procesima i metodama zagovaranja izboriti za zabranu gradnje mini hidroelektrana. Ima nekoliko slučajeva gdje su inicijative tih organizacija postigle izmjene zakona, propisa, pa čak i političkih odluka kao što je dodjela priznanja zagađivačima koji imaju velik ekonomski utjecaj.⁴ Posebno treba istaći da snaga civilnog društva počiva na solidarnosti koja nema granica i okuplja istomišljenike iz oba entiteta u Bosni i Hercegovini, što je samo po sebi kuriozitet u duboko podijeljenom društvu i izaziva poštovanje dobronamjerne javnosti.

Sve to potaklo je mnoge na razmišljanje da bi budućnost političke scene i kod nas mogla biti u zelenim partijama. Postoji ogromna potreba za promjenama i inovacijama koje zagovaraju zelene stranke, a s druge strane civilno društvo pokazalo se kao bitan društveni subjekt, sposoban da se izbori za promjene. Na prvi pogled, čini se da se nazire svjetlija politička budućnost ako bi se pojavila zelena stranka, ili ako bi već društveno dokazani i neukaljani ekološki aktivisti odlučili izaći na megdan vladajućim strukturama.

4 Klix.ba: Bez priznanja za "Adriatic Metals", ekološki aktivisti zadovoljni potezom zastupnika u ZDK, 08. 08. 2023., <https://www.klix.ba/vijesti/bih/bez-priznanja-za-adriatic-metals-ekoloski-aktivisti-zadovoljni-potezom-zastupnika-u-zdk/230808122>

Politička scena u Bosni i Hercegovini od početka 1990-ih, uz kratke izlete ulijevo, izrazito je desničarska. Manje ili više radikalni nacionalisti uspješno koriste nezacijeljene rane iz ratnog perioda da manipuliraju masama i održavaju stalno stanje straha i nepovjerenja. Čim se pokrene priča o korupciji ili nepotizmu vladajućih struktura, iskopaju se nacionalističke priče i svi brzo zaborave da ih isti ljudi i iste političke strukture pljačkaju, ne godinama, nego decenijama.

Nekoliko pokušaja, snažno podržanih vanjskim faktorima kao što su Evropska Unija ili Sjedinjene Američke Države, da se politička scena kod nas promijeni, da se pomjeri ulijevo, nisu dali nikakve rezultate. Nekoliko je razloga za to. Prvi razlog je to što su lijeve stranke i stranke centra predugo bile opozicija. Navikli su se na luksuz koji pruža opozicioni status – malo kritikuješ, ponekad se pojaviš u medijima, malo se slikaš i ne snosiš nikakvu odgovornost, jer su za sve krivi oni koji imaju vlast. Drugi razlog je nedostatak znanja i političke zrelosti, jer se politikom uglavnom bave ljudi koji se nisu ostvarili na bilo kojem drugom planu, pa im politika bude sigurno utočište. Dovoljno je biti poslušan i glasati kako ti stranački šef naredi, dovesti dovoljan broj glasača kad su izbori i politička pozicija je dugoročno sigurna. Treći razlog je potpuni izostanak ideologije. Kod nas se uopšte više ne zna ko je politička ljevica a ko desnica. Brojni su primjeri gdje se radikalne etno-nacionalističke stranke deklarativno zalažu za prava radnika, dok se socijaldemokrate bore za himnu i zastavu?!? Takvo ponašanje biračima i izbornim apstinentima daje za pravo da kažu "za koga da glasam kad su svi oni isti".

Borba za političku prevlast odavno nije više borba za ideologiju i političke ciljeve nego isključivo borba za pozicije u upravnim odborima, priliku za namještanja tendera i zapošljavanje rodbine i stranačkih botova u javni sektor. Ni po čemu se ne može utvrditi koja stranka je lijeva, a koja desna. Najradikalnija stranka u Republici Srpskoj u svom imenu ima socijaldemokratiju, dok najjača kleronacionalistička stranka u Federaciji BiH u imenu nema ni religiozno ni etničko određenje. Naravno da to zbunjuje ljude do te mjere da više ne znaju ko je ko. Tu zbunjenost birača možda najbolje objašnjava Hannah Arendt, kad kaže da svrha konstantnog laganja nije da se povjeruje u te laži, nego da običan čovjek više nije u stanju razlikovati ono što je dobro od onoga što je loše za njega.

Ono po čemu se kod nas razlikuju socijaldemokrate od kleronacionalista samo je stav prema bivšoj državi i socijalističkom nasljeđu – nacionalistima se gadi svaki pomen na "mrski komunizam u kojem se nije smjelo moliti Bogu", a socijaldemokrate se dodvoravaju biračkom tijelu svojom navodnom jugonostalgijom. Treći razlog neuspjeha ljevice je upravo neukost biračkog tijela, koje je lako zavarati, kupiti jeftinim poklonima, zastrašiti lažima. Kad se tome doda loše izborno zakonodavstvo koje olakšava izborne krađe i prevare, koje skupo plaća "preletače" i kojim dominira armija glasača iz javnog sektora za osiguranu dominaciju sadašnjih vladajućih struktura, ne vidi se svijetla budućnost. Razumljivo je onda da se mnogi, razočarani u sve to, odlučuju na odlazak iz zemlje. Ne odlazi se više ni iz ekonomskih ni iz sigurnosnih razloga, odlaze cijele porodice koje imaju i nekretnine i zaposlenje, pa čak i vlastite biznise, ali jednostavno ne vide svoju budućnost u tako sistemski korumpiranoj zemlji.

Ako se nakon ovoga složimo da se kod nas ne zna ko je lijevo, ko je desno, možda ne bi bilo loše razmisliti o nekoj alternativi, možda nekoj zelenoj političkoj stranci? Na posljednjim opštim izborima u Bosni i Hercegovini pojavilo se nekoliko stranaka koje su u svom imenu ili političkom programu imale zelene atribute.⁵ Naravno, potpuno očekivano, nisu ostvarile nikakav izborni rezultat, skoro niko nije prešao ni prenisko postavljeni izborni prag, jer je onaj malo obrazovaniji i svjesniji dio biračkog tijela prepoznao da u tim strankama nema ni iskrenosti ni stvarne želje za promjenom na principima održivog razvoja i zaštite okoline. Izborni apstinenti su nastavili apstinenciju i nisu pristali da glasaju za samozvane "zelene" (*Green*) stranke, iza kojih u stvari stoji samo "pohlepa" (*Greed*), želja da prigrabe svoj dio plijena i da budu toliko precijenjeni jezičak na vagi kad se prave postizborne koalicije.

Da su se kojim slučajem, već osvjedočeni ekološki aktivisti odlučili da svoj građanski aktivizam pretoče u političku borbu, situacija bi vjerovatno bila drukčija. Ne previše, jer postojeći izborni sistem u Bosni i Hercegovini garantuje postojećim vladajućim kastama dugotrajni opstanak zahvaljujući brojnosti javnog sektora koji su uspješno uzurpirali. To nužno dovodi ili do opozicionog statusa koji nema nikakvu političku moć, ili do neprincipijelnih

5 Minel Abaz, *Zelene politike u Bosni i Hercegovini – kroz historiju do danas*, Fondacija ACT, 2022., <https://actbih.org/zelene-politike-u-bosni-i-hercegovini-kroz-historiju-do-danas/>

koalicija s političkim protivnicima u koje se onda takvi subjekti jednostavno utope, onako kao što se izvorno ljevičarska Demokratska fronta utopila u desničarsku SDA i time izgubila svaki kredibilitet.

Ali nije najveći problem to što bi takve zelene stranke ili stranka i dalje bile u manjini, nego je problem u slabljenju građanskog aktivizma. Prvo bi građanski aktivisti bili (opravdano) optuženi da su svoje ideale prodali za dio kolača u vlasti, a zatim bi nestala posljednja barijera pred ekspanzijom pohlepnog domaćeg i stranog kapitala. Praksa je pokazala da su sve političke stranke, bez obzira jesu li desne, lijeve, centralne ili svestrane, izuzetno servilne stranom kapitalu. Širom države otvaraju se novi rudnici, mijenjaju se prostorni planovi, smanjuju koncesione naknade i pretvara šumsko u građevinsko zemljište, samo da bi strane korporacije imale lakši posao na eksploataciji prirodnih resursa. Zanimljivo je da se u Srbiji pojavio ekološki pokret koji se zalaže za zaštitu prirodnih resursa, ali istovremenu baštini tradiciju kleronacionalističkog pokreta iz II svjetskog rata.⁶ Najveći protivnik eksploatacije prirodnih resursa u Srbiji nisu lijevo orijentisane, nego neke radikalno desne stranke. Iako bi nekako logično bilo da se socijaldemokrate protive ulasku stranog kapitala i eksploataciji, kako prirodnih resursa, tako i radne snage, te političke stranke nemaju ništa protiv velikodušnog ustupanja lokalnih resursa stranom kapitalu. Socijaldemokratski premijer Federacije BiH izjavio je u svom prethodnom mandatu da "sutra može zatvoriti željezaru koja ubija stanovništvo nekontrolisanim ispuštanjem otrova kroz dimnjake, ali mora čuvati radna mjesta". Ne zanima ga to što će većina tih radnika ostati bez zdravlja, a ne zna da fabrika istog vlasnika u razvijenim zemljama ne zagađuje zrak a i dalje radi i zapošljava.

Zakon o kritičnim mineralnim sirovinama koji je Evropska Unija usaglasila u novembru 2023.⁷ ostvaruje namjeru EU da smanji ovisnost o rudama i drugim sirovinama iz Kine i Rusije, odnosno da intenzivira istraživanja i eksploataciju tih resursa u njenoj blizini. Zapadni Balkan, sistematski iseljen i preplavljen korupcijom, predstavlja sjajno rješenje za bogate zemlje Zapada,

6 Naša borba: Aleksandar Malešević: Eko-četnik na nišanu antife i građanista zbog svojih stavova, 02. 12. 2021. <https://nasaborba.com/aleksandar-malesevic-eko-cetnik-na-nisanu-antife-i-gradjanista-zbog-svojih-stavova/>

7 Council of the EU and the European Council: *European Critical Raw Materials Act*, 21. 11. 2023. <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/critical-raw-materials/>

da nas koriste kao sirovinsku bazu i koloniju. Pri tome se sva odgovornost za zaštitu okoline svaljuje na domaće vlasti, nefunkcionalne i nesposobne da se suprotstave ekonomskoj i drugoj moći bogatih korporacija. Jedina brana toj ekspanziji neokolonijalizma je jako civilno društvo, koje bi svojom politizacijom bilo u najboljem slučaju prepolovljeno, a u najgorem bi iščezlo. Zato je loša ideja od civilnog društva praviti političke partije.

Civilno društvo treba ostati korektiv društva i temelj ekološke demokratije. Demokratija ne smije biti cilj, nego samo sredstvo kojim se približavamo cilju – ekološkoj pravdi. Ekološka pravda nije u tome da mi žrtvujemo svoje šume, rijeke i zrak, samo da bi se bogati Zapad vozio električnim automobilima kako bi navodno smanjio svoj ugljični otisak.